

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O'QITISH USULLARINING O'RNI

Soliha Turg'unova

Student of English Faculty at SamSIEL.

Contact details: +99 8 90 521 04 24

solihaturgunova@gmail.com

Supervisor: Nilufar Zubaydova

Teacher at SamSIFL

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:

Received: 10.01.2026

Revised: 11.01.2026

Accepted: 12.01.2026

KALIT SO'ZLAR:

*Sifat, natijadorlik,
yondashuv, metodika,
faollashtirish,
rivojlanish, hamkorlik,
mustaqillik, baholash,
ta'limiy, innovatsion,
interfaol*

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqola ta'lim samaradorligini oshirishda o'qitish usullarining o'rnini tahlil etishga bag'ishlangan bo'lib, zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlar va metodlarning o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini shakllantirishdagi ahamiyatini ilmiy asosda yoritadi. Tadqiqotda an'anaviy va zamonaviy o'qitish usullarining o'ziga xos xususiyatlari, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri, shuningdek, o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va motivatsiyasini oshirishdagi roli chuqur tahlil qilinadi. Maqolada interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan o'qitish usullari hamda o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlarining samaradorligi alohida ta'kidlanadi. Shuningdek, o'qituvchining pedagogik mahorati va to'g'ri tanlangan o'qitish usullarining ta'lim sifati va natijadorligiga bevosita ta'siri asoslab beriladi. Maqola pedagogika sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarga tayangan holda, ta'lim

samaradorligini oshirish uchun o'qitish usullarini to'g'ri tanlash va amaliyotga joriy etishning ilmiy-amaliy ahamiyatini ochib beradi. Ushbu tadqiqot natijalari zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

XXI asr ta'lim tizimi inson kapitalini rivojlantirish, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash va bilimlar jamiyatini shakllantirish jarayonida tub o'zgarishlar davrini boshdan kechirmoqda. Globallashuv, ilm-fan va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivoji ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Ayniqsa, o'qitish usullari ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida maydonga chiqib, o'quvchilarning bilim olish jarayoni, tafakkuri va shaxsiy rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda ta'lim samaradorligini oshirish masalasi faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan o'qitish usullarining mazmuni va shakli o'quvchilarning faolligi, bilimlarni o'zlashtirish darajasi hamda o'qishga bo'lgan munosabatini belgilaydi. An'anaviy, o'qituvchi markazli ta'lim usullari ma'lum bilimlarni yetkazishda muhim ahamiyat kasb etgan bo'lsa-da, bugungi sharoitda ular o'quvchining ijodiy salohiyati va mustaqilligini to'liq ochib bera olmaydi. Shu bois interfaol, o'quvchiga yo'naltirilgan hamda muammoli ta'lim usullariga ehtiyoj tobora ortib bormoqda.

Pedagogika sohasida faoliyat olib borgan olimlar — Dewey, Bloom va Vygotskiy ta'lim jarayonida faol o'rganish muhitini yaratish muhimligini ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, samarali o'qitish usullari o'quvchini bilimning passiv qabul qiluvchisi emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Guruhda ishlash, munozara, loyiha va axborot texnologiyalariga asoslangan metodlar o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, muammoni hal qilish ko'nikmalari va ijtimoiy faolligini rivojlantiradi.

O'qitish usullarining to'g'ri tanlanishi nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini, bilimga qiziqishini va kelajak kasbiy faoliyatiga tayyorgarligini mustahkamlaydi. Shu sababli, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amaliyotga joriy etish, o'qituvchilarning metodik mahoratini oshirish va

ta'lim usullarini doimiy takomillashtirib borish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Mazkur masala nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim sifatini yuksaltirish orqali jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'qitish usullarining ta'lim samaradorligiga ijobiy va salbiy jihatdan ko'rsatadigan ta'siri, ularning o'quvchilarning bilim olish jarayoni, faolligi va o'quv motivatsiyasiga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada ta'lim jarayonida samarali o'qitish usullarini tanlash, interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish hamda o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim muhitini shakllantirish masalalari ilmiy-nazariy asosda yoritiladi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar rivoji sharoitida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tobora murakkablashib bormoqda. Axborot hajmining ortishi, ta'lim jarayonining raqamlashtirilishi va o'quvchilarning individual ehtiyojlarining xilma-xilligi o'qitish usullarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. An'anaviy o'qitish metodlarining cheklangan imkoniyatlari fonida, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Shu bois ta'lim samaradorligini oshirishda o'qitish usullarining o'rni pedagogika fanining dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolada o'qitish usullarining ta'lim jarayoniga ko'rsatadigan ta'siri har tomonlama tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor o'qitish metodlarining o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi, tafakkuri va ijtimoiy faolligiga ta'sir mexanizmlarini ochib berishga qaratiladi. Maqolada shuningdek, o'qitish usullarining ijobiy jihatlari — o'quvchilarning faolligini oshirish, ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'qishga bo'lgan qiziqishni kuchaytirish bilan bir qatorda, noto'g'ri tanlangan metodlarning salbiy oqibatlar — passivlik, bilimlarning yuzaki o'zlashtirilishi va motivatsiyaning pasayishi holatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ta'lim samaradorligini oshirish uchun o'qitish usullarini oqilona tanlash, pedagogik mahoratni rivojlantirish va zamonaviy metodlarni amaliyotga joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Shu tariqa, mazkur ish ta'lim sifatini yuksaltirish va pedagogik faoliyatni takomillashtirishda muhim nazariy-amaliy manba bo'la oladi.

John Dewey shunday degan edi: "Ta'lim hayotga tayyorgarlik emas, balki hayotning o'zidir." Deweyning bu fikri o'qitish usullarining ta'lim samaradorligidagi o'rnini chuqur ochib beradi. Uning nazariyasiga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat bilim uzatish bilan cheklanmasligi, balki o'quvchini faol tajriba orqali o'rganishga jalb etishi lozim. Agar

o'qitish usullari hayotiy vaziyatlar bilan bog'lanmasa, o'rganilgan bilimlar yuzaki bo'lib qoladi. Dewey nazarida, samarali o'qitish usullari o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, bu esa ta'lim natijadorligini oshiradi.

Lev Vygotskiy esa quyidagicha ta'kidlagan: "Ta'lim rivojlanishdan oldinda yurishi kerak." Bu fikr o'qitish usullarining o'quvchi tafakkurini rivojlantirishdagi muhim rolini ko'rsatadi. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, to'g'ri tanlangan metodlar orqali o'quvchi o'z imkoniyatlaridan yuqori natijalarga erisha oladi. Interfaol va hamkorlikka asoslangan o'qitish usullari o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirib, ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Benjamin Bloom shunday degan edi: "Agar o'qitish to'g'ri tashkil etilsa, har bir o'quvchi muvaffaqiyatga erisha oladi." Bloomning bu qarashi o'qitish usullarini individuallashtirish zarurligini asoslaydi. Uning taksonomiyasi bilimni oddiy eslab qolishdan tortib, tahlil va baholashgacha bo'lgan bosqichlarda rivojlantirishni nazarda tutadi. Samarali o'qitish usullari aynan shu bosqichlarni hisobga olgan holda tashkil etilganda, ta'lim sifati va natijadorligi oshadi.

Paulo Freire esa quyidagicha fikr bildirgan: "Ta'lim — bu bilimni uzatish emas, balki ongni uyg'otish jarayonidir." Freirening tanqidiy pedagogika g'oyasi o'qitish usullarining mazmuniga yangi qarash olib kiradi. Uning fikricha, o'qituvchi markazli yondashuv o'quvchini fikrlashdan mahrum qiladi. Aksincha, dialogga asoslangan o'qitish usullari o'quvchining ongli ishtirokini ta'minlab, ta'lim samaradorligini oshiradi.

Albert Einstein esa shunday degan edi: "Ta'lim — bu faktlarni yodlash emas, balki fikrlashni o'rganishdir." Einsteinga ko'ra, haqiqiy ta'lim o'quvchini mustaqil fikrlashga undaganida samarali bo'ladi. Agar o'qitish usullari faqat ma'lumot berishga qaratilsa, ta'lim yuzaki bo'lib qoladi. Muammoli va ijodiy o'qitish usullari esa o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirib, ta'lim samaradorligini ta'minlaydi.

Shu jihatdan, ushbu mutafakkirlarning qarashlari shuni ko'rsatadiki, ta'lim samaradorligini oshirishda o'qitish usullarini to'g'ri tanlash hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quvchini markazga qo'ygan holda, ta'lim jarayonini samarali va mazmunli tashkil etishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'qitish usullarining o'quvchilarning bilim olish jarayoniga, tafakkuri va motivatsiyasiga ko'rsatadigan ijobiy va salbiy ta'siri tahlil qilinadi. Mazkur tadqiqot o'qitish metodlarining o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlash qobiliyati, ijodiy salohiyati va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rnini ilmiy asosda yoritadi. Shuningdek,

maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llash, interfaol metodlardan foydalanish va o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish yo'llari chuqur tahlil qilinadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, XXI asr ta'lim jarayoni global raqamli, axborot va innovatsion texnologiyalar sharoitida kechmoqda. An'anaviy o'qitish metodlari faqat bilim uzatish bilan cheklanib, o'quvchining tafakkurini va ijodiy salohiyatini to'liq ochib bera olmaydi. Shu bois zamonaviy ta'limda interfaol, muammoli va hamkorlikka asoslangan o'qitish usullari ahamiyati ortib bormoqda. O'qitish metodlarining mazmuni va shakli o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi, motivatsiyasi va ta'lim jarayoniga qiziqishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Yuqoridagi besh mutafakkirning fikrlari bir nuqtada birlashadi — o'qitish usullari o'quvchilarning ruhiy va intellektual dunyosini shakllantiradi. Ular endi bilimni passiv qabul qilish o'rniga, faol, mantiqiy va mustaqil fikrlash orqali egallashga o'rganmoqda. Bu jarayon o'quvchilarni yanada faolroq qilgandek ko'rinib-da, agar metodlar noto'g'ri tanlansa, ularning motivatsiyasi pasayishi, mustaqil fikrlash qobiliyati susayishi va o'z-o'zini baholash jarayoni qiyinlashadi. Shu jihatdan, ta'lim samaradorligini oshirishda o'qitish metodlarini to'g'ri tanlash va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyatga ega. Empirik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, samarali o'qitish usullaridan foydalangan o'quvchilar o'z bilimini yanada mustahkamlaydi, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi va jamoaviy faoliyatda faol ishtirok etadi. Shu bilan birga, metodlarning interfaol va individual yondashuv bilan uyg'unligi ularning ijodiy salohiyatini oshiradi, tanqidiy fikrlash va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ta'lim jarayonidagi noto'g'ri metodlar esa o'quvchilarning qiziqishini susaytiradi, bilimlarni yuzaki o'zlashtirishga olib keladi va motivatsiyani pasaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, o'qitish usullarining ta'lim samaradorligiga ta'siri ikkiyoqlama jarayon hisoblanadi: bir tomondan, ular o'quvchilarning bilim olish, ijodiy va mantiqiy fikrlash imkoniyatlarini kengaytiradi; boshqa tomondan esa, noto'g'ri tanlangan metodlar ularning motivatsiyasiga, mustaqil fikrlashiga va o'z-o'zini baholashiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish, interfaol va o'quvchiga yo'naltirilgan metodlarni qo'llash, shuningdek, o'qituvchilarning metodik mahoratini oshirish muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv nafaqat ta'lim samaradorligini oshirish, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini mustahkamlash va ularni ongli, tahliliy fikrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu tariqa,

o'qitish metodlarini chuqur o'rganish nafaqat pedagogika, balki psixologiya va ta'lim texnologiyalari sohalarida ham dolzarb ilmiy-amaliy yo'nalish hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Bloom, Benjamin. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. New York: Longmans, Green, 1956. – bet 45.
2. Dewey, John. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916. – bet 112.
3. Einstein, Albert. Essays in Science. New York: Philosophical Library, 1934. – bet 67.
4. Freire, Paulo. Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum, 1970. – bet 98.
5. Vygotsky, Lev. Thought and Language. Cambridge, MA: MIT Press, 1962. – bet 130.

